

FINAL PRAYERS

WITH ENGLISH TRANSLATION

ע' גשה"ח ח"א פרקים א'-ג' | Based on Gesher HaChayim, 1:1-3

נדפס בפקוח הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א, מו"ץ בק"ק לייקוואוד יצ"ו

Printed under the supervision of Rabbi Yaakov Forchheimer, Lakewood, NJ

The following is recited by someone during their final hours:

If necessary, one can repeat the following, word for word, after someone else:

אֲשָׁמְנוּ [א] We have become guilty, [ב] we have betrayed, [ג] we have robbed, [ד] we have spoken slander. [ה] We have caused perversion, [ו] we have caused wickedness, [ז] we have sinned willfully, [ח] we have extorted, [ט] we have accused falsely. [י] We have given evil counsel, [יא] we have been deceitful, [יב] we have scorned, [יג] we have rebelled, [יד] we have provoked, [טו] we have turned away, [טז] we have been perverse, [יז] we have acted wantonly, [יח] we have persecuted, [יט] we have been obstinate. [כ] We have been wicked, [כא] we have corrupted, [כב] we have been abominable, we have strayed, You have let us go astray.

מוֹדָה I acknowledge before you, Hashem my L-rd, and the L-rd of my forefathers, that my recovery and my death are in your hand, for all the life and necessities of life that You have given me. May it be Your will that You heal me with a full recovery, and if G-d forbid I die, may my death be an atonement for all my errors, iniquities, and willful sins that I have erred, sinned, and transgressed before You. Place my portion in the Garden of Eden, and merit me to the World to Come, which is concealed for the righteous. Please, L-rd, heal me now. I believe with complete faith that the L-rd is true and His name is true, and in the thirteen principles of faith. Behold, I forgive everyone, and I ask that everyone forgive me.

If the above is too difficult to recite, then one can recite the following:

אִם If I die, G-d forbid, may my death be an atonement for all of my sins.

During one's final hour, if possible, one should recite the following:

מִי Who, O L-rd is like You, Who pardons iniquity and overlooks transgression for the remnant of His heritage? Who has not retained His wrath eternally, for He desires kindness. He will again be merciful to us; He will suppress our iniquities, and cast into the depths of the sea all their sins.

בְּיָדְךָ Into Your hand I shall entrust my spirit, You redeemed me, Hashem, L-rd of truth.

יְבָרְכֶךָ May Hashem bless you and safeguard you. May Hashem illuminate His countenance for you and be gracious to you. May Hashem turn His countenance to you and establish peace for you.

בשעות האחרונות, יש לחולה לומר:

אם יש צורך, יכול אחר לקרות, והחולה יאמר אחריו מלה במלה:

אֲשָׁמְנוּ, בַּגְדָנוּ, גָּזַלְנוּ, דִּבְרָנוּ דְּפִי. הָעֵינֵינוּ, וְהִרְשָׁעֵנוּ, זָדָנוּ, חֲמָסָנוּ, טָפְלָנוּ שָׁקָר. יַעֲצָנוּ רָע, כָּזָבְנוּ, לָצָנוּ, מִרְדָּנוּ, נֶאֱצָנוּ, סָרְדָנוּ, עֵוִינוּ, פָּשַׁעֵנוּ, צָרְדָנוּ, קִשְׁיָנוּ עָרְף. רִשְׁעֵנוּ, שַׁחְתָנוּ, תַּעֲבָנוּ, תַּעֲיֵנוּ, תַּעֲתָעֵנוּ.

מוֹדָה אֲנִי לִפְנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁרַפּוּאָתִי וּמִיתָתִי בְיָדְךָ, עַל כָּל הַחַיִּים וְצָרָכִי הַחַיִּים שֶׁנִּתְּתָ לִי. יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֶיךָ שֶׁתִּרְפָּאֵנִי רַפּוּאָה שְׁלֵמָה. וְאִם חֵס וְשְׁלוֹם אָמוּת תִּהְיֶה מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל הַחֲטָאִים וְהָעֲוֹנוֹת וְהַפְּשָׁעִים שֶׁחֲטָאתִי וְשָׁעֵוִיתִי וְשָׁפַשְׁעֵתִי לִפְנֶיךָ. וְתֵן חִלְקִי בְּגֵן עֵדֶן, וְזַכְנִי לְעוֹלָם הַבָּא הַצָּפוֹן לְצַדִּיקִים. אֵל נָא רַפָּא נָא לִי. אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁאֵלֹהִים אֵמֶת וְשִׁמּוֹ אֵמֶת, וּבְשִׁלְשָׁה עָשָׂר הָעֵקָרִים. וְהִנְנִי מוֹחֵל לְכָל אָדָם, וְהִנְנִי מִבְּקֵשׁ שֶׁכּוֹלֵם יִמְחֹלוּ לִי.

אם אינו יכול לומר הנ"ל, נכון לומר את זה:

אִם חֵס וְשְׁלוֹם אָמוּת, תִּהְיֶה מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתִי.

בשעה האחרונה, אם אפשר, טוב שיאמר החולה הפסוקים הללו:

מִי אֵל כְּמוֹד נִשָּׂא עוֹן וְעֵבֶר עַל פֶּשַׁע לְשִׂאֲרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הִחְזִיק לְעַד אִפּוֹ כִּי חִפֵּץ חֶסֶד הוּא. יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִשְׁלַח בְּמִצְלוֹת יָם כָּל חֲטָאֵתָם.

בְּיָדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי פְדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֵמֶת.

יְבָרְכֶךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יֵאָר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחַנֶּךָ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֶּׂם לָךְ שְׁלוֹם.

לִישׁוּעַתְּךָ For Your salvation do I long, Hashem.

י Hashem the L-rd is true, Moses is true, and his Torah is true.
י

שְׁמַע Hear O Israel: Hashem is our L-rd, Hashem, the One and Only.

בְּרוּךְ Blessed is the Name Whose glorious kingdom is for all eternity.

Before passing, it is meritorious for one to recite (or even think) the following:

בְּרוּךְ Blessed is His name, alive and enduring for all eternity.

The following is recited by those in the presence of someone's final hours:

On the Sabbath, recite:

מְזִמּוֹר A psalm, a song for the Sabbath day. It is good to thank Hashem and sing praise to Your name, O Most High. To relate Your kindness in the morning and your faith in the nights. Upon a ten-stringed instrument and lyre, with singing accompanied by a harp. For You have gladdened me, Hashem with Your deeds; at the works of Your hands I sing joyously. How great are Your deeds, Hashem; exceedingly profound are your thoughts. A boor cannot know, nor does a fool understand this; when the wicked blossom like grass and all the doers or iniquity blossom – it is to destroy them forever. But You remain exalted forever, Hashem. For behold, Your enemies, Hashem; behold, Your enemies shall perish; dispersed shall be all doers of iniquity. As exalted as a wild ram shall be my pride, I will be saturated with ever-fresh oil. My eyes have seen my vigilant foes; when those who would harm me rise up against me, my ears have heard their doom. A righteous will flourish like a date palm, like a cedar in Lebanon he will grow tall. Planted in the house of Hashem, in the courtyards our our L-rd will they flourish. The will still be fruitful in old age, vigorous and fresh they will be. To declare that Hashem is upright, my Stronghold in Whom there is no injustice.

On weekdays, start here (The following may also be recited on the Sabbath):

שִׁיר A song to the ascents. I raise my eyes to the mountains; from where will come my help? My help is from Hashem, Maker of heaven and earth. He will not let your foot falter; your Guardian will not slumber. Behold, He neither slumbers nor sleeps - the Guardian of Israel. Hashem is your Guardian, Hashem is your Shade at your right hand. By day the sun will not harm you, nor the moon at night. Hashem will protect you from every evil; He will guard your soul. Hashem will guard your going and coming, from now and forever.

שִׁיר A song of ascents. Out of the depths I called You, Hashem. My Master, hear my voice, may Your ears be attentive to the sound of my pleas. If You preserve iniquities, O G-d, My Master, who could survive? For with You is forgiveness, in order that You may be feared. I hope for Hashem, my soul hopes, and for His word, I wait. I yearn for my Master, more than those longing for the morning, those longing for the morning. Let Israel hope for Hashem, for with Hashem is kindness, and with Him is much redemption. And He shall redeem Israel from all its iniquities.

לִישׁוּעַתְּךָ קוֹיָתִי יי.

י אֶל אֱמֶת, מִשָּׁה אֱמֶת, וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יי אֶלֶּהֵינוּ יי אֶחָד.

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

זכות גדולה היא למי שזוכה לומר (או לחשוב) באחרונה שש תבות אלו:

בְּרוּךְ שְׁמוֹ חַי וְקַיִם לְעוֹלָם וָעֶד.

יש לומר מזמורי תהלים ותפלות אלו לפני החולה קודם יציאת הנשמה:

בשבת, אומרים מזמור זה:

מְזִמּוֹר שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת. טוֹב לְהַדוֹת לַיְי וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֲלִינוּ. לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ וְאַמּוּנָתְךָ בְּלַיְלוֹת. עָלִי עֲשׂוֹר וְעָלִי נָבֵל עָלִי הַגִּיוֹן בְּכִנּוֹר. כִּי שִׁמְחַתֵּנִי יי בְּפַעֲלֶךָ בְּמַעֲשֵׁי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן. מִה גָדְלוֹ מַעֲשֶׂיךָ יי מֵאֲדַ עֲמָקוֹ מִחֲשַׁבְתֶּיךָ. אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדַע וְכֹסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת. בְּפֶרֶחַ רִשְׁעִים כָּמוֹ עֵשֶׂב וְנִצְצָנוּ כָּל פָּעָלֵי אָנוּ לְהַשְׁמָדָם עָדִי עַד. וְאַתָּה מְרוֹם לְעַלְמִים יי. כִּי הִנֵּה אֵיבֶיךָ יי כִּי הִנֵּה אֵיבֶיךָ יִאֲבְדּוּ יִתְפָּרְדּוּ כָּל פָּעָלֵי אָנוּ. וְתֵרֵם כְּרָאִים קִרְנֵי בִלְתִּי בְּשִׁמּוֹן רַעְנוֹ. וְתִבָּט עֵינֵי בְּשׂוּרֵי בְּקָמִים עָלֵי מְרַעִים תִּשְׁמַעֲנָה אֲזִנִּי. צְדִיק כְּתִמָּר יִפְרַח כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשָּׁגָה. שְׁתּוּלִים בְּבֵית יי בַּחֲצֵרוֹת אֶלֶּהֵינוּ יִפְרִיחוּ. עוֹד יִנּוּבוּן בְּשִׁיבָה דְּשָׁנִים וְרַעְנָנִים יִהְיוּ. לְהַגִּיד כִּי יֵשֶׁר יי צוּרֵי וְלֹא עוֹלָתָה בּוֹ.

בימות החול, מתחילים כאן (יכולים לומר תפלות אלו אפילו בשבת):

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁא עֵינֵי אֶל הַהָרִים מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי. עֲזָרִי מֵעַם יי עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ. אֵל יִתֵּן לְמוֹט רַגְלֶךָ אֵל יְנוּם שְׁמֶרְךָ. הִנֵּה לֹא יְנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. יי שְׁמֶרְךָ יי צִלְךָ עַל יָד יְמִינֶךָ. יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכְכָּה וּלְלַיְלָה. יי שְׁמֶרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ. יי יִשְׁמֹר צִאתְךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ יי. אֲדַנִּי שְׁמַעָה בְּקוֹלִי תִהְיֶינָה אֲזִנֶּיךָ קִשְׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנִי. אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יי אֲדַנִּי מִי יַעֲמֵד. כִּי עֲמָךְ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּגְדֹּל. קוֹיָתִי יי קוֹיָתָה נִפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלְתִּי. נִפְשִׁי לֹאֲדַנִּי מִשְׁמָרִים לְבֶקֶר שְׁמָרִים לְבֶקֶר. יַחַל יִשְׂרָאֵל אֵל יי כִּי עִם יי הַחֲסֵד וְהִרְבָּה עֲמוֹ פְדוּת. וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנוֹתָיו.

יִשָּׁב Whoever sits in the refuge of the Most High, shall dwell in the shadow of Sha-ddai. I will say of Hashem, 'He is my refuge and my fortress, my L-rd, I will trust in Him.' For He will deliver you from the ensnaring trap, from Destructive pestilence. With His pinion He will cover you, and beneath His wings you will be protected; shield and armor is His truth. You shall not fear the terror of night, nor the arrow that flies by day. The pestilence that walks in gloom; nor the destroyer who lays waste at noon. A thousand will fall at your side and a myriad at your right hand, but they shall not come near to you. Only with your eyes will you behold and see the retribution of the wicked. For [you have proclaimed] 'Hashem is my refuge,' you have made the Most High your dwelling place. No evil will befall you, and no plague will come near your tent. For His angels He will command for you, to protect you in all your ways. On your palms they will carry you, lest you hurt your foot on a stone. Upon the lion and the viper your will tread; you will trample young lion and serpent. For he has yearned for Me and I will deliver him; I will elevate him for he knows My Name. He will call upon Me and I will answer him; I am with him in distress, I will free him and honor him. With long life will I satisfy him, and I will show him My salvation.

יִגְדֹּל Exalted be the living L-rd and praised, He exists, and His existence transcends time. He is One, and there is no unity like His Oneness. Hidden and infinite is His Oneness. He has no semblance of a body nor is He corporeal; nor has His holiness any comparison. He preceded every being that was created, He was First, and nothing precedes His precedence. Behold! He is Master of the universe to every creature, He demonstrates His greatness and His majesty. He granted His flow of prophecy to His treasured splendorous people. In Israel none like Moses arose again - a prophet who perceived His vision clearly. The L-rd gave His people a Torah of truth, by means of His prophet, the trusted one of His household. The L-rd will never exchange nor alter His law for any other one, for all eternity. He scrutinizes and knows our secrets; He perceives a matter's outcome at its beginning. He rewards man with kindness according to his deed; He places evil on the wicked according to his wickedness. By the End of Days He will send our Messiah, to redeem those who await His final salvation. The L-rd will revive the dead in His abundant kindness: Blessed forever is His praised Name.

אֲדוֹן Master of the universe, Who reigned before any form was created. At the time when all was made by His will - then as 'King' was His Name proclaimed. After all has ceased to be, He, the Awesome One, will reign alone. He was, He is, and He shall remain, in splendor. He is One, and there is no second to compare to Him, to declare as His equal. Without beginning, without conclusion - His is the power and dominion. He is my L-rd, my living Redeemer, Rock of my pain in time of distress. He is my banner, a refuge for me, the portion in my cup on the day I call. Into His hand I entrust my spirit; when I go to sleep - and I shall awaken. With my spirit shall my body remain. Hashem is with me, I shall not fear.

אֲנִי Please, with the strength of Your right hand's greatness, untie the bundled one. Accept the prayer of Your nation; strengthen us, purify us, Awesome One. Please, O Strong One - those who seek Your Unity, guard them like the pupil of an eye. Bless them, purify them, have pity on them; Your righteousness bestow upon them always. Powerful Holy One, in Your abundant goodness guide Your congregation. One and only Exalted One, turn to Your nation who are mindful of Your holiness. Accept our entreaty and hear our cry, Knower of hidden thoughts. Blessed is the Name Whose glorious kingdom is for all eternity.

עַל כֵּן Therefore, we put our hope in You, Hashem our L-rd, that we may soon see Your mighty splendor, to remove detestable idolatry from the earth, and false gods will be utterly cut off, to perfect the universe throughout the sovereignty of Sha-ddai. Then, all humanity will invoke Your Name,

יִשָּׁב בְּסִתְּךָ עָלֵינוּ בְּצֶל שְׁדֵי יִתְלוֹנֵן. אִמְרָ לִי מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהֵי אֲבֹטָח בּוֹ. כִּי הוּא יִצִּילְךָ מִפֶּחַ יְקוֹשׁ מִדְּבַר הַחוּת. בְּאַבְרָתוֹ יִסָּךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תִּחְסֶה צָנָה וְסִחְרָה אֲמָתוֹ. לֹא תִירָא מִפֶּחַד לַיְלָה מִחֵץ יְעוֹף יוֹמָם. מִדְּבַר בְּאֶפֶל יִהְיֶה מִקְטֵב יִשׁוּד צְהָרִים. יִפֹּל מִצָּדְךָ אֵלֶיךָ וּרְבֵבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יָגֵשׁ. רַק בְּעֵינֶיךָ תִּבְטֵי וְשִׁלְמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה. כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עָלֵינוּ שְׁמַת מְעוֹנֶךָ. לֹא תֵאָנֶה אֵלֶיךָ רָעָה וְנִגַּע לֹא יִקְרַב בְּאַהֲלֶךָ. כִּי מִלֵּאכֵיו יֵצֵא לָךְ לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ. עַל כַּפַּיִם יִשְׁאוּנֶךָ פֶּן תִּגָּף בְּאֶבֶן רִגְלֶךָ. עַל שֶׁחַל וּפָתָן תִּדְרֹךְ תִּרְמָס כְּפִיר וְתַנִּין. כִּי בִי חֶשֶׁק וְאַפְלָטָהוּ אֲשַׁגְּבֶהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי. יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנִי בְּצָרָה אֲחַלְצֶהוּ וְאֶכְבֹּדֶהוּ. אֲרֹךְ יָמִים אֲשַׁבְּעֶהוּ וְאֶרְאֶהוּ בִּישׁוּעָתִי.

יִגְדֹּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח, נִמְצָא, וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוֹתוֹ. אֶחָד, וְאֵין יָחִיד כִּיחֻדּוֹ, נִעָלַם, וְגַם אֵין סוּף לְאַחֲדוּתוֹ. אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוֹף וְאֵינוֹ גּוֹף, לֹא נִצְרָוֹךְ אֵלָיו קִדְשָׁתוֹ. קִדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא, רֵאשׁוֹן, וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ. הֵנוּ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצֵר, יוֹרֵה גְדֻלְתּוֹ וּמַלְכוּתוֹ. שְׁפַע נְבוֹאָתוֹ נִתְּנוּ, אֶל אֲנָשֵׁי סִגְלָתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ. לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמוֹשָׁה עוֹד, נְבִיא וּמִבְטֵי אֶת תְּמוּנָתוֹ. תּוֹרַת אֲמָת נִתַּן לְעַמּוֹ, אֶל-עַל יָד נְבִיאָו נִאֲמַן בֵּיתוֹ. לֹא יַחְלִיף הָאֵל-וְלֹא יִמִּיר דָּתוֹ, לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ. צוּפָה וְיוֹדֵעַ סִתְרֵינוּ, מְבִט לְסוּף דְּבָר בְּקִדְמָתוֹ. גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמַפְעָלוֹ, נוֹתֵן לְרָשָׁע רַע כְּרָשָׁעָתוֹ. יִשְׁלַח לְקֶץ הַיָּמִין מִשִּׁיחֲנוּ, לְפָדוֹת מַחְפֵּי קֶץ יִשׁוּעָתוֹ. מֵתִים יַחֲיֶה אֶל-בְּרַב חֶסֶד, בְּרוּךְ עַדִּי עַד שֵׁם תִּהְלֶתוֹ.

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ, בְּטָרָם כָּל יִצִּיר נִבְרָא. לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחִפְצוֹ כָּל, אֲזִי מָלַךְ שְׁמוֹ נִקְרָא. וְאַחֲרֵי כָכֹל הַכֹּל, לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא. וְהוּא הִזָּה וְהוּא הוֹרָה, וְהוּא יִהְיֶה, בְּתִפְאַרְתּוֹ. וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי, לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה. בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית, וְלוֹ הָעַז וְהַמְשָׁרָה. וְהוּא אֵלֵי וְחֵי גְאֻלָּה, וְצוּר חֲבִלִי בַּעַת צָרָה. וְהוּא נָסִי וּמְנוּס לִי, מִנֶּת כּוֹסֵי בְיוֹם אֶקְרָא. בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי, בַּעַת אִישָׁן, וְאַעֲרִירָה. וְעַם רוּחִי גּוֹיָתִי, יְיָ לִי וְלֹא אֵירָא.

אֲנִי בְּכָח גְּדֻלַּת יְמִינֶךָ, תִּתִּיר צָרוֹרָה. קִבֵּל רִנַּת עַמְּךָ, שְׂגִבְנוּ, טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. נָא גְבוּר, דּוֹרְשֵׁי יְחִוּדְךָ, כְּבָבַת שְׁמָרָם. בְּרָכָם, טַהֲרָם, רַחֲמָם, צְדָקָתְךָ תְּמִיד גְּמִלָם. חֲסִין קְדוֹשׁ, בְּרֹב טוֹבָךָ, נִהַל עֲדָתְךָ. יָחִיד גְּאֻה, לַעֲמֶךָ פְּנֵה, זֹכְרֵי קִדְשָׁתְךָ. שׁוֹעֲתֵנוּ קִבֵּל, וְשִׁמְעַתְּנוּ, יוֹדֵעַ תַּעֲלָמוֹת. בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

עַל כֵּן נִקְוָה לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְרֵאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאַרְתְּ אֶנְךָ, לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן הָאָרֶץ, וְהַאֲלִילִים כְּרוֹת יִפְרִיתוֹ, לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדֵי, וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרָאוּ בְּשִׁמְךָ,

to turn all the earth's wicked toward You. All the world's inhabitants will recognize and know that to You every knee should bend, every tongue should swear. Before You, Hashem, our L-rd, they will bow and prostrate themselves, and to the glory of Your Name they will give honor. And they will all accept upon themselves the yoke of Your kingship, that You may reign over them forever and ever. For the kingdom is Yours and You will reign for all eternity in glory, as it is written in Your Torah: Hashem shall reign for all eternity. And it is said: Hashem will be King over all the world - on that day Hashem will be One and His Name will be One.

The Shema verse should be recited by those present immediately prior to passing:

Once: **שמע** Hear O Israel: Hashem is our L-rd, Hashem, the One and Only.

3 times: **ברוך** Blessed is the Name Whose glorious kingdom is for all eternity.

7 times: **יהי** Hashem, He is the L-rd.

Once: **יהי** Hashem reigns, Hashem has reigned, Hashem will reign for all eternity.

After passing, some say that those present recite:

The following is not recited on the Sabbath

יהי Hashem has given, Hashem has taken away, may the name of **יהי** Hashem be blessed. The Rock - perfect is His Work, for all His paths are just; a L-rd of steadfastness without iniquity, righteous and fair is He. Your righteousness will walk before you, and the glory of Hashem will gather you in. Lay in peace and sleep in peace, until the arrival of the comforter, the announcer of peace.

להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי לך תכרע כל בשר, תשבע כל לשון. לפניך יי אלהינו יכרעו ויפלו, ולכבוד שמך יקר יתנו, ויקבלו כלם את עול מלכותך, ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד, בכתוב בתורתך: יי מלך לעולם ועד. ונאמר, והיה יי למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה יי אחד, ושמו אחד.

מודקדקין לומר לפני החולה "שמע ישראל" ברגע של יציאת הנשמה:

פעם א': **שמע** ישראל יי אלהינו יי אחד.

ג' פעמים: **ברוך** שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ז' פעמים: **יהי** הוא האלהים.

פעם א': **יהי** מלך, יי מלך, יי מלך לעולם ועד.

לאחר יציאת הנשמה יש אומרים:

אין לומר פסוקים אלו בשבת:

יהי נתן ויי לקח יהי שם יי מברך. הצור תמים פועל **יהי** כי כל דרכיו משפט א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. והלך לפניך צדקך כבוד יי יאספק. תשכב בשלום ותישן בשלום עד לבא מנחם משמיע שלום.

Provide eternal merit for your departed loved one

KADDISH RECITAL, MISHNAH AND GEMARA STUDY OPPORTUNITIES AVAILABLE

To order additional copies, please contact

(732) 364-7029 / info@ChevrahLomdeiMishnah.org

www.ChevrahLomdeiMishnah.org

נדפס לזכר ולע"נ אברהם יצחק בן חיים צבי ע"ה

דינים הנוהגים מיד לאחר יציאת הנשמה

Laws That Apply from the Moment of Passing

הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א, מו"ץ בק"ק לייקוואוד יצ"ו

Reviewed & approved by Rav Yaakov Forchheimer, Lakewood, NJ

Immediately Preceding and Following the Moment of the Soul's Departure

1. A *goseis* (dying person) has the *halachic* status of one who is still alive regarding all matters. Hastening his demise in any way is tantamount to murder. Thus, for example, it is forbidden to touch or move any part of his body, since that might hasten death. One must even wait following the soul's departure to close the eyes of the deceased (as outlined in §7).
2. There are those who are particular to send out from the room of the *goseis* those relatives who are incapable of restraining themselves from crying audibly.
3. It is a mitzvah to stand by the bedside of an individual as his soul departs. Once the expiration process has begun, those present are not permitted to take leave of the *goseis*.
4. Eulogizing or statements of *tzidduk hadin* (acknowledging the righteousness of the Divine Judgment) should be avoided in the presence of the *goseis*. Likewise, any matters pertaining to preparations for the *taharah* (purification process), funeral service, or burial should not be spoken of in his presence before the time of expiration.
5. Care should be taken to ensure that none of the limbs of the *goseis* protrude beyond the confines of the bed. Therefore, chairs should be placed adjacent to the bed, so that the *goseis* will be unable to extend a hand, foot, etc., beyond the bed's confines. If (for whatever reason) this precaution was not taken, and the *goseis* did in fact extend a limb outwards, it is forbidden to touch him (i.e., in an attempt to retrieve his limb).
6. It may happen that, at the critical moment, there is no qualified authority on site to definitively determine that the soul has, in fact, *halachically* departed. In such an instance, those in attendance should place a light feather near the nostrils. If some time passes without the feather moving, the status of death has been established.
7. The prevalent practice is to refrain from touching the deceased for a period of about 30 minutes (or at the very least, 20 minutes) once the determination (of death) has been made.
8. According to prevalent practice, the windows, where possible, should be opened at the time of death.
9. Where possible, a (wax) candle should be lit in the room where the deceased is. Some have the practice of situating the candle near the head of the deceased; some light multiple candles placed around the body.
10. After waiting the required amount of time (as outlined in §7), the face of the deceased is covered.
11. To the extent possible, one should ensure that no gentile tends to or touches the body of the deceased. As such, one should instruct the (gentiles of the) hospital staff not to remove tubes and the like from the body.

דינים השייכים סמוך ליציאת הנשמה ולאחריה

- א. הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים (י"ד של"ט, א').
- ב. יש נוהגים להוציא מחדר הגוסס הקרובים שאינם יכולים להתאפק מלבכות בקול (עי' מעבר יבק ה', כ"ז).
- ג. מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה. וכיון שנטה אדם למות אין רשאי לפרד ממנו (י"ד שם, ד').
- ד. יש לימנע מלומר שום עניני הספד או צידוק הדין בפני הגוסס או לדבר בפניו שום הכנות צרכי הטהרה הלוויה והקבורה עד שתצא נפשו (ע"פ שו"ע שם, א').
- ה. יש להשגיח שלא יוציא הגוסס שום אבר חוץ למטה. ולכן, יעמידו כסאות אצל המטה שלא יוכל להוציא יד או רגל. ומ"מ, אם לא עשו כן והוציא, אסור ליגע בו להחזירו (קיצור שו"ע קצ"ד, ג').
- ו. במקום שאין מומחים בקיאים במהות יציאת הנפש ע"פ הלכה – לאחר יציאת נשמה מניחין אצל חטמו נוצה קלה, וכשעבר איזה זמן בלי נדנוד הנוצה בידוע שמת (עי' קיצור שו"ע שם, ה'; גשר החיים פ"ג א', א').
- ז. לאחר שנתברר שמת, נוהגים להמתין בערך חצי שעה [ולכל הפחות כ' מינוט] קודם שיגעו בו (עי' גשר החיים שם ב', א' ונטעי גבריאל ד', ג').
- ח. במקום שאפשר, נוהגים לפתוח חלונות בשעת יציאת הנפש (גשר החיים פ"ב ג', ד').
- ט. במקום שאפשר, מדליקין נר [של שעה (נטעי גבריאל ג', י"ב)] באותו חדר. ויש נוהגים שיהא הנר סמוך לראשו, ויש נוהגים להדליק נרות סביב לגופו (עי' דברי סופרים קיצור הל' אבילות ס', ג'; ס' הל' אבילות להר' שמחה בונם קאהן עמ' ג'-ד').
- י. לאחר שהמתינו כשיעור הנ"ל [באות ז'] מכסין פני המת (עי' גשר החיים שם א', א').
- יא. ישמרו את המת כל מאי דאפשר שלא יתעסק ושלא יגע בו אינו יהודי (עבודת הגרשוני סי' ע"ז), ובבית חולים יצוו שלא להסיר שום שפופרת או דבר אחר מהמת.

12. Where possible, a woman during the days of her actual menstrual flow should avoid tending to and touching the deceased.
13. The eyes of the deceased are closed – preferably by a son of the deceased, preferably by the firstborn.
14. If open, the deceased's mouth should be closed (something more easily done with a pillow or towel placed under the head). If it remains open, the jaws should be tied closed (gauze strips may be used for this purpose).
15. The arms and legs of the deceased should be straightened out. If the legs are bent or the hands interlaced, they should be extricated from this position and laid straight; care must be taken not to cause any breakage.
16. Where possible, the deceased should be laid upon the floor.
17. The practice in Eretz Yisrael is to lay the deceased with the exposed back making direct contact with the floor. Outside of Eretz Yisrael, however, the practice is to lay the deceased upon a sheet. (This is achieved in the following manner: Upon lowering the deceased from the bed, two or three people grasp the sheet on both sides of the deceased and lay him upon the floor in this fashion.) Some (outside of Eretz Yisrael) have the practice of spreading some straw upon the floor (with the sheet resting upon the straw).
18. The deceased is placed face-up on the floor next to the room's exit, with his feet facing the exit. Many are particular to place an item under his head such that it will be somewhat elevated.
19. When lowering the deceased to the floor, he is asked for forgiveness – using his and his father's name.
20. At the time the deceased is placed upon the floor, the following verses are recited three times: "O House of Ya'akov: Come, let us go by the light of Hashem" (*Yeshayah* 2:5). "Keil Elokim Hashem has spoken and called to the earth, from the rising of the sun to its setting" (*Tehillim* 50:1). "He shall arrive in peace; they shall repose upon their resting places, he who walks in his integrity" (*Yeshayah* 57:2). "For you are dust, and it is to the dust you shall return." (*Bereishis* 3:19). This is followed by the recitation of the entire Psalm 23 ("*Mizmor l'David, Hashem ro'i...*"); the "*Vih'i no'am*" verse (*Tehillim* 90:17); and the entire Psalm 91 ("*Yosheiv b'seiser...*").
21. The body should not be left without *shemirah* (attendance of a guardian). Where there exists no concern that mice may inflict damage (as when the body is secured in a refrigerator, as is the common practice), and one engages in the level of *shemirah* known as "*yotzei v'nichnas* – one who leaves and enters" (which entails periodic inspections), he is exempt at that time from other mitzvah obligations. Any additional *shemirah* that one performs in this situation would not supersede regular mitzvah obligations.
22. No one is permitted to eat or drink in the room where the deceased is.
23. It is forbidden to engage in empty chatter, levity, or any other form of frivolous behavior in the presence of the deceased.
24. It is forbidden to engage in Torah study or prayer within four *amos* (approximately six-eight feet) of the deceased. However, it is permitted to recite *Tehillim* (Psalms) next to him, as this is done for the benefit of the deceased himself (to ward off evil spirits). Nevertheless, where possible, one should try to maintain a distance of at least four *amos* even to recite *Tehillim*. Some are more stringent about this matter and refrain from reciting *Tehillim* when unable to keep this distance.

יב. במקום שאפשר, אשה כשזבה מנדתה, לא תתעסק ולא תגע בַּהֶמֶת (ע"י גשר החיים פ"ג ב', ה' ונטעי גבריאל ה', י"ג; מ', ד').

יג. מעצימים עיניו של המת (י"ד ש"ב, ד'), ואם יש לו בנים יעשה זאת בנו, ואם יש בכור יעשה הוא (קיצור שו"ע שם, ז').

יד. אם פיו פתוח סוגרין אותו [יותר נוח לעשות כן כששמימים כר או אלונטית תחת הראש], ואם א"א לסגרו קושרין לחייו [אפשר להשתמש בתחבושת לצורך זה] (גשר החיים שם ב', ב' ע"פ י"ד שם).

טו. צריך לפשוט וליישר ידיו ורגליו של מת (גשר החיים שם ב', ב'). היו רגליו כפופים וידיו חבוקים ה"ז מושך ופושט ובלבד שלא ישבר (דברי סופרים קיצור הל' אבילות ג', כ').

טז. במקום שאפשר, מורידין אותו על הקרקע (ע"י ש"ך י"ד ש"ט, ד').

יז. בא"י נוהגין שהגב מושכב ערום על הקרקע בלי שום הפסק. ובחו"ל מניחין המת על סדין [ונהגו העם להורידו מהמטה ע"י ש"ב או ג' אנשים אוזנין בהסדין מב' צדדי המת ובזה להשכיבו על הקרקע]. ויש נוהגין (בחו"ל) לשטוח מעט תבן על הקרקע תחת הסדין (ע"י גשר החיים שם ב', א'; ונטעי גבריאל ה', ב').

יח. משכיבין אותו על הרצפה על גבו מול פתח היציאה, ורגליו כלפי הפתח, והרבה משימין דבר תחת למראשותיו באופן שיהיה ראשו מורם קצת (ע"י גשר החיים שם, ונטעי גבריאל ה', א'; ר', ג').

יט. כשמורידין אותו על הקרקע מבקשים מחילה ממנו בשמו ושם אביו (גשר החיים שם ב', ב').

כ. בזמן שמניחין אותו על הקרקע אומרים ג' פעמים: "בית יעקב לכו ונלכה בְּאֹר ה'." "קל אֱלֹקִים ה' דָּבָר וַיִּקְרָא אֶרֶץ מִמְּזֶרַח שָׁמַיִם עַד מִבְּאֵר." "בְּבֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הַלַּיְלָה נָכוֹן." "כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב." אח"כ אומרים מזמור לדוד ה' רועי וגו' (תהלים כ"ג) [כל המזמור], פסוק ויהי נועם וגו' (ש"צ, י"ז), ויושב בסתר וגו' (שם צ"א) [כל המזמור] (גשר החיים שם [ונעי נטעי גבריאל פ"ה הערה י]).

כא. לא יניח המת בלי שמירה (ברכות י"ח, א'). מיהו במקום שאין לחוש לעכברים [כגון שמונח בתיבה סגורה וכמו שנהוג להניחו במקרה] אין לבטל שום מצוה בשביל שמירה, ובלבד שלכל הפחות יהא יוצא ונכנס (ע"י אג"מ י"ד ח"א סי' רכ"ה).

כב. אסור לשום אדם לאכול או לשתות בחדר המת (י"ד ש"מ, א'. לשום אדם, פתחי תשובה סק"ב. לשתות, חידושים וביאורים להגרא"י מרגליות סכ"א, קצשו"ע שם, י"א).

כג. אסור לנהוג קלות ראש לפני המת, כגון שחוק והתול ושיחות בטלות (גשר החיים פ"ה א', ג').

כד. אסור לכל אדם ללמוד או להתפלל בתוך ד' אמות של המת (א"ח מ"ה, א'). מותר לומר תהלים אצלו לפי שהיא לצרכו להצילו מרוחות רעות (חכמת אדם קנה"ט, ט"ו; ובדברי סופרים [ש"מ, ס'] דייק כן מהב"י), אבל נוהגים להחמיר לכתחילה להרחיק מד' אמות של המת אם אפשר. ויש מחמירים אף כשאי אפשר להרחיק (ע"פ שמועה שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל היה נוהג שלא לומר תהלים בבית"ק).

25. If possible, one should preferably use a Jewish driver to transport the deceased (e.g., from the hospital).
26. It is improper to kiss the deceased. For spiritual reasons, there is a particular danger associated with kissing a deceased son or daughter. As such, when faced with such a situation (Heaven forefend), the parents should be prevented from engaging in this practice, and one should likewise prevent his spouse from kissing the deceased child.
27. One who was in the presence of the deceased should wash his hands three times before entering a house.
28. It is customary to pour out all water that is found in proximity to the deceased.
29. The "proximity of the deceased" includes the house of the deceased, as well as two additional houses on each side of the deceased's house. Some are only particular to include one additional house on each side.
30. Regarding roads or pathways between houses: A public thoroughfare that is wide enough for a car to pass through certainly constitutes a legitimate separation; as such, no water need be poured out from any houses separated by such a thoroughfare from the house of the deceased. A private pathway constitutes a separation only between the second and third houses; water should be poured from a house next to the one where the deceased is, even if such a pathway runs between them. (See Hebrew endnote for other opinions.)
31. Multiple residences under a single roof (such as in a duplex or townhouse) are considered as separate houses with regard to these laws.
32. It is not necessary to pour water from the residences above and below that of the deceased, e.g., in a situation such as an apartment building. (See Hebrew endnote for another opinion.)
33. The prevalent practice is to pour out water even (when the death occurs) in a hospital (see §31). There is, however, an opinion that contends that the practice is not to do so.
34. It is only necessary to pour out water in the place where the death originally occurred. Therefore, if the death occurred elsewhere, and the deceased was then transferred to a different location, it is not necessary to pour out water in the new location.
35. Only exposed water needs to be poured out, but not that contained in a closed vessel. As such, the following need not be poured out: water in an enclosed bottle; the contents of a rooftop solar water heater; any water contained within the piping at the time of death.
36. Water is the only type of liquid that needs to be poured out, to the exclusion of other drinks (wine, etc.). Even seltzer need not be poured out.

Laws That Apply from the Moment of Passing, When the Passing Occurs on Shabbos

37. The procedure of placing a feather (to determine the status of death) is conducted even on Shabbos, as is the covering of the face of the deceased.

כה. אם אפשר, יש להדר שכשמביאין את הנפטר מבית החולים וכדו' שיהיה הנהג ישראל (ע"פ נטעי גבריאל שם, ט"ו).

כו. אין נכון לנשק לשום מת (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, כ"ה ע"פ האור החיים בראשית כ', א' דיעקב אבינו שאני עיי"ש). אם אירע שמת בנו או בתו ר"ל אין לנשק אותם (יש סכנה גדולה בדבר) ויש למחות ביד האב והאם וגם הבעל לא יניח אשתו לנשקם (חכמ"א קנ"ז, ח' ע"פ ס' חסידים; קצשו"ע קצ"ה, ז', דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם).

כז. מי שנכנס אצל המת יטול ידיו ג' פעמים קודם שיכנס לבית (ע"פ משנ"ב ד', מ"ג).

כח. מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת (י"ד של"ט, ה').

כט. גדר "שכונת המת" הוא בית המת ועוד ב' בתים בכל צד של בית המת (גליון מהרש"א י"ד שם). ויש נוהגין רק בית א' בכל צד (נקודת הכסף, י"ד שם).

ל. אם בין הבית שיש שם מת לעוד בית איכא דרך הרבים שהוא רחב כדי שתוכל אוט"ו לעבור שם, ה"ז מפסיק וא"צ לשפוך באותו הבית. אבל שביל היחיד מפסיק רק בין בית הב' לבית הג' אך לא בין הבית שהמת שם לבין הבית הסמוך לו (הכרעת משמרת שלום [ח"ב מ', ל"ג] בין השיטות השונות - ע"י גשר החיים [שם ג', א'] וע"י דברי סופרים קיצור הל' אבילות [שם אותיות צ"ט, ק', ק"א] דיש מקילין יותר גם בין בית הא' לב' ויש מחמירין גם בין בית ה' לב').

לא. ב' בתים מחוברים שבהן דיירים מחולקים, כל א' בבית ידידיה [כגון "דופלעקס", וכגון "טאון האוס"] נחשבים כב' בתים מופרדים לענין זה, אע"פ שהם תחת גג א' (ע"פ גשר החיים שם ג', ב', דברי סופרים קיצור הלכות אבילות שם, צ"ו).

לב. אין צריכין לשפוך מים בהבתים שממעל ושממתחת לבית המת (משמרת שמחות [ב', י"ח]. אבל בגשר החיים [שם ג', ד'] מחייב לשפוך גם מהקומות העליונות ותחתונות [כמנחם הבתים שצריכין לשפוך כשהם מן הצדדין] אם אין בתים צדדיים ששופכין מים עיי"ש ובשו"ת שלמת חיים סי' קפ"ז).

לג. נוהגין לשפוך המים גם בבתי חולים [וע' לעיל אות ל"א]. אמנם, יש מי שכתב שבבתי חולים נהגו שלא לשפוך המים (שו"ת שלמת חיים סי' קפ"ח מובא בדברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, נ"ח בהערות).

לד. אין צריכין לשפוך המים אלא במקום שמת. לכן, אם מת במקום אחר ואח"כ הביאו אותו לבית, אין צריכין לשפוך המים בבית שהובא לשם (גשר החיים שם ג', ו'; דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, נ"ד).

לה. אין צריכין לשפוך אלא מים גלויים, ולא אלו שבתוך כלי שיש עליו כיסוי מהודק; ולכן א"צ לשפוך מים שבתוך בקבוק שסגור עם כיסוי, וכן בדודי שמש שעל הגג, וכן המים שבצינורות הברזים (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם, ע"ז-ע"ט).

לו. יין ושאר משקין אין צריך לשפוך, אפילו מי סודה ("סעלצער") (דברי סופרים קיצור הל' אבילות שם אותיות פ"פ, פ"ו).

דינים הנוהגים מיד לאחר יציאת הנשמה, כשמת בשבת

לז. הבחנה ע"י נוצה וכיסוי הפנים עושים גם בשבת (נטעי גבריאל ד', ב').

38. Regarding candles (in the presence of the deceased): these may not be lit on Shabbos – not even through the agency of a gentile.
39. The practice of pouring out water is not conducted on Shabbos; nor is it necessary to pour out the water after the conclusion of Shabbos (“*Motza’ei Shabbos*”). There are those who contend that a minimal amount of water should be poured out on *Motza’ei Shabbos*.
40. On Shabbos, the deceased has the *halachic* status of “*muktzeh*.” As such, he may not be moved, no limbs may be straightened, nor may the eyes be closed. If the mouth of the deceased is open, this may be addressed in the following manner: Utilizing the type of knot that may be tied on Shabbos, a bandage may be secured around the head *to prevent the mouth from opening any further*. However, it may not be pulled so taut as to cause the mouth to be closed (even minimally) any more than it already is. (While securing the mouth in this manner, one must be absolutely sure that he does not move the deceased whatsoever.)
41. It is forbidden to move and lower the deceased onto the floor on Shabbos; doing so in conjunction with a non-*muktzeh* item (an oft-mentioned permit) is not an option (generally speaking). This method may only be employed if there exists a concern that a putrid odor may develop. In such an instance, the deceased may be lowered to the floor by placing upon his person a loaf of bread, live baby, or a non-*muktzeh* vessel. (In urgent circumstances, even the clothes currently worn by the deceased may qualify as the requisite “non-*muktzeh* item” – since they are slated to be removed from him in the near future.) It is preferable that this procedure be carried out by a Jew, even if a gentile is available.
42. It is forbidden on Shabbos to sign a form of refusal for an autopsy.
43. Whereas a *kohen* normally attends to his deceased relative (thereby incurring spiritual contamination that he is otherwise obligated to avoid), it is proper that he refrain from doing so on Shabbos.

לח. מה דמעמידים נר אצל המת – בשבת אסור להדליק אפי' ע"י נכרי (שם ה', ר').

לט. ענין דשפיכת מים אינו נוהג בשבת, וגם למוצ"ש אין צריכים לשפוך המים שלא שפך בשבת (שמירת שבת כהלכתה ס"ד, ז' [ויע' ש"ס"ק ל"ו]). ויש שכתבו דבמוצ"ש ישפוך מעט מים (ע' פתחי תשובה יו"ד של"ט ס"ק ד' ודברי סופרים של"ט, ס"ק ל"ב).

מ. בשבת המת מוקצה ולכן אין מזיזין ומיישרים שום אבר במת ואין להעצים העינים. ואם היה פיו נפתח מותר לקשור [בקשר המותר בשבת] תחבושת סביב לראשו כדי למנוע פתיחה נוספת של הפה, אך אין להדקה בחזקה באופן שתסגור את הפה מה שכבר פתוח, ואפי' במקצת (ויזהר שלא להזיזו כלל בעת הקשירה) (דברי סופרים קיצור הל' אבילות ד', כ"ח ושמירת שבת כהלכתה שם, ח' ע"פ אור"ח שי"א, א, ז').

מא. אסור להוריד המת על הקרקע אף ע"י שיניחו עליו כלי היתר (נטעי גביאל ז', י"ג). אם יש חשש סרחון מורידין אותו ע"י שימת ככר או תינוק או כלי היתר עליו, או אפי' (במקום הדחק) אגב הבגדים שהמת לבוש בהם כיון שעתידיים לפושטם מעליו (שמירת שבת כהלכתה שם, י"א). ומוטב שיהודי יעסוק בכל זה אפי' אם נמצא שם נכרי (שמירת שבת כהלכתה שם, י"ב).

מב. אסור לחתום בשבת על טופס התנגדות לניתוח הנפטר (שמירת שבת כהלכתה שם, ד').

מג. נכון שכהן יחמיר על עצמו ולא יטמא לקרובו בשבת (שמירת שבת כהלכתה שם, ו' [ויע' ש"ס"ק כ"ט]).

Provide eternal merit for your departed loved one

**KADDISH RECITAL, MISHNAH AND GEMARA STUDY
OPPORTUNITIES AVAILABLE**

To order additional copies, please contact
**(732) 364-7029 / info@ChevrahLomdeiMishnah.org
www.ChevrahLomdeiMishnah.org**

נדפס לזכות רפ"ש של רפאל יעקב צבי בן דבורה לאה

קיצור הלכות אנינוס

BASIC LAWS OF ANINUS

הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א, מו"ץ בק"ק לייקוואוד יצ"ו,
והג"ר שמואל יצחק פעלדער שליט"א, מו"ץ בק"ק לייקוואוד יצ"ו, עברו על כל ההלכות ואישרו לפירסום
Reviewed & approved by Rav Yaakov Forchheimer and Rav Shmuel Felder, Lakewood, NJ

IMMEDIATELY PRECEDING AND FOLLOWING THE MOMENT OF THE SOUL'S DEPARTURE

1. A *goseis* (dying person) has the *halachic* status of one who is still alive regarding all matters. Hastening his demise in any way is tantamount to murder. Thus, for example, it is forbidden to touch or move any part of his body, since that might hasten death. One must even wait some moments following the soul's departure to close the eyes of the deceased.
2. It is a praiseworthy mitzvah act to stand by the bedside of an individual as his soul departs. Once the expiration process has begun, those in attendance are not permitted to take leave of the *goseis*.
3. Eulogizing or statements of *tzidduk hadin* (acknowledging the righteousness of the Divine Judgment) should be avoided in the presence of the *goseis*. Likewise, any matters pertaining to preparations for the *taharab* (purification process), funeral service, or burial should not be spoken of in his presence before the time of expiration.
4. The core *halachah* states that one present at the time of the soul's departure must perform *keri'ah* (rending of the garment); Rav Moshe Feinstein ז"ל writes that this practice is to be observed even in our times. Nonetheless, some *halachic* volumes mention that the prevalent practice is to refrain from *keri'ah*. As such, Hatzolah members and the like may certainly follow this leniency; had they been obligated in *keri'ah*, there is a concern that they might avoid attending the *goseis* (lest they be present at the time of his soul's departure).
5. In any event, those relatives of the deceased who are obligated to mourn for him postpone the act of *keri'ah* until the burial (or the end of the funeral service, if they will not be attending the actual burial).
6. Once the departure of the soul has been definitively determined, the face of the deceased should be covered.
7. The body should not be left without *shemirah* (attendance of guardians). Where there exists no concern that mice may inflict damage (as when the body is secured in a refrigerator, as is the common practice), and one engages in the level of *shemirah* known as "*yotzei v' nichnas* – one who leaves and enters" (which entails periodic inspections), he is exempt at that time from other mitzvah obligations. Any additional *shemirah* that one performs in this situation would not supersede regular mitzvah obligations.
8. No one is permitted to engage in eating or drinking in the room containing the body of the deceased.
9. It is forbidden to engage in Torah study or prayer within 4 *amos* (approximately 6-8 ft.) of the deceased. However, it is permitted to recite *Tehillim* (Psalms) next to him, as this is done for the benefit of the deceased himself (to ward off evil spirits). Nevertheless, where possible, one should try to maintain a distance of at least 4 *amos* even to recite *Tehillim*. Some are more stringent about this matter and refrain from reciting *Tehillim* when unable to keep this distance. (Regarding the *onein* himself reciting *Tehillim*, - see later §15).
10. To the extent possible, one should ensure that no gentile touches the body of the deceased. As such, one should instruct the (gentiles of the) hospital staff not to remove tubes and the like from the body.

דינים השייכים סמוך ליציאת נשמה ואחריה

- א. הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים (יו"ד שלט, א).
- ב. מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה. וכיון שנטה אדם למות אין רשאים ליפרד ממנו (שם ס"ד).
- ג. יש לימנע מלומר שום עניני הספד או צידוק הדין בפני הגוסס או לדבר בפניו שום הכנות צרכי הטהרה הלויה והקבורה עד שתצא נפשו (ע"פ ש"ע שם ס"א).
- ד. אף שמן הדין העומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע (שם שם, ה), וכן כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אג"מ חו"מ ח"ב סוף סי' עג) שגם בזמנינו יש לנהוג כן, מ"מ הובא בכמה ספרים (גשר החיים ד, ט; בדי השלחן שם ד"ה חייב; ועוד) שבזמנינו המנהג שלא לקרוע. חברי הצלה וכדומה שיש מקום לחוש שאם יתחייבו לקרוע ימנעו מלהיות בשעת יציאת נשמה בודאי יכולים לסמוך על המנהג שלא לקרוע (בעל ודברת בם בשם רבו הגר"פ שליט"א).
- ה. הקרובים החייבים להתאבל ממתנינים מלקרוע עד הקבורה, ואם אינם הולכים להקבורה ממתנינים עד סוף הלויה (הכי נהוג ועי' בדי השלחן שם סוף סק"י).
- ו. נוהגין לכסות פני המת כשנתברר בלי ספק שכבר יצאה נשמתו (מעביר יבק שפתי רגנות פ"ט).
- ז. לא יניח המת בלי שמירה (ברכות יח, א). שומר המת פטור משאר המצוות (א"ח עא, ג ומ"ב סק"ב) מדין עוסק במצוה. מיהו במקום שאין לחוש לעכברים [כגון שמונח בתיבה סגורה וכמו שנהוג להניחו במקור] אין לבטל שום מצוה בשביל שמירה, ובלבד שלכל הפחות יהא יוצא ונכנס (עי' אג"מ יו"ד ח"א סי' רכה).
- ח. אסור לשום אדם לאכול או לשתות בחדר המת (יו"ד שם, א). לשום אדם, פתחי תשובה סק"ב. לשתות, חידושים וביאורים להגרא"ז מרגליות סכ"א, קיצור שו"ע קצב, יא).
- ט. אסור לכל אדם ללמוד או להתפלל בתוך ד' אמות של המת (א"ח מה, א). מותר לומר תהלים אצלו לפי שהיא לצרכו להצילו מרוחות רעות (חכמת אדם קנה, טו; ובדברי סופרים [שם, סא] דייק כן מהב"י), אבל נוהגים להחמיר לכתחילה להרחיק מד' אמות של המת אם אפשר. ויש מחמירים אף כשאי אפשר להרחיק (ע"פ שמועה שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל היה נוהג שלא לומר תהלים בביתו). (ולענין האונן עצמו, עי' להלן אות טו).
- י. ישמרו את המת כל מאי דאפשר שלא יגע בו אינו יהודי (עבודת הגרשוני סי' עז). ובבית חולים יצו שלא להסיר שום שפופרת או דבר אחר מהמת.

11. Involvement with the burial needs of the deceased entails ritual defilement, something that *kobanim* must normally avoid. Nonetheless, there is a positive Biblical commandment that obligates even the *kobain* to do so in the instance of the passing of any relative for whom he is obligated to mourn – except for his married sister, or a maternal half-sibling.

THE ANINUS PERIOD

12. *Aveilus* (mourning) begins with the conclusion of the burial. The period before this time (i.e., from the relative's death until burial) is known as "*aninus*." Various unique laws apply to the *onein* (a person in the circumstance of *aninus*); for example, he may not eat meat or drink wine.
13. An *onein* is exempt from all positive mitzvah obligations, as well as from reciting any blessings (with the exception of the "*Dayan Ha'emes*" blessing recited at the time he performs *keri'ah*). In fact, he may not even opt to perform *mitzvos* or recite blessings. However, he is still fully bound by the negative prohibitions, and may not violate any of these.
14. There are certain restrictions that are observed during the *aveilus* period (bathing, cutting his hair, etc.). An *onein* must adhere to these also, with two exceptions: he may wear leather shoes, and he may exit his house. In addition, the prevalent custom is for the *onein* to sit on a chair in the regular manner.
15. An *onein* may not engage in Torah study. Furthermore, he may not even recite *Tehillim* – unless he does so in proximity of the deceased. However, there are those who rule stringently and forbid the *onein* to recite *Tehillim* even in proximity of the deceased.
16. An *onein* who wishes to eat bread should first perform the ritual hand washing in the usual manner; however, he does not recite the blessing.
17. The *poskim* (halachic decisors) debate whether or not the laws of *aninus* apply to a person whose deceased relative is located in a different city (and the individual does not plan on attending the funeral). The prevalent custom in such a circumstance is to observe the laws of *aninus*.

AN ONEIN ON SHABBOS

18. Not all of the laws of *aninus* apply on Shabbos. An *onein* is fully obligated in all of the regular positive commandments. Regarding the mourning practices, an *onein* only observes those that an *aveil* keeps in private (e.g., refraining from washing).
19. As on a weekday, an *onein* may not learn Torah on Shabbos. However, there are certain topics of a more somber quality that he may learn on Shabbos. These include the following: the third chapter of Masechta Mo'ed Kattan; the laws of mourning; and the Biblical book of Iyov. He may also review the *parshah* (weekly Torah portion) in the manner of "*shnayim Mikra v'echad Targum*" (two readings of the *parshah*, and one reading of the Targum's rendering), as this is an obligation specific to Shabbos. If it is his usual practice to recite Tehillim every Shabbos, he may do so on this Shabbos, as well.
20. A woman observing *aninus* is obligated to light the Shabbos candles with a blessing.
21. As stated, Shabbos is distinct for an *onein* in that he performs *mitzvos* (as opposed to the weekdays). Nevertheless, he does not recite the (weekday) *Minchah* service on the afternoon of *Erev Shabbos* (Friday) – even late in the day, even if he commenced the observance of Shabbos by refraining from *melachah* (labor).
22. Nor does he recite the bulk of the service of *Kabbalas Shabbos* (Accepting the Shabbos). However, he does recite Psalm 92 ("*Mizmor Shir L'yom Ha'Shabbos*") and Psalm 93 ("*Hashem Malach*").
23. The prevalent practice is for the *onein* to recite Kaddish.
24. He does not recite the "*Shalom Aleichem*" hymn, nor the other Shabbos *zemiros* (songs).

יא. מצות עשה על הז' קרובים, בין כהנים בין ישראלים, ליטמא להמת [חוץ מאח לאחותו הנשואה, או לאחיו ואחותו מאמו] [משנ"ב תקמח, יג; דברי סופרים ובדי השלחן שעג, ג, ושר"ע שעד, ד].

דיני אנינות

- יב. מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, הרי זה אונן עד לאחר הקבורה (קיצור שר"ע קצו, א). האונן אסור בבשר ויין (י"ד שמה, א).
- יג. אונן פטור מכל מצות עשה וכן מכל הברכות (משנ"ב עא, ד) [מלבד ברכת "דיין האמת" בשעת קריעה (חכמת אדם קונטרס מצבת משה אות ב)] ואפילו רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי (א"ח עא, א), אבל מוזהר מלעבור על שום איסור (שם ביה"ל ד"ה מי).
- יד. אונן אסור בכל דבר שאבל אסור בו (על כן אסור ברחיצה ותספורת וכו'), חוץ מנעילת הסנדל ויציאה מפתח ביתו (ע"פ הרמ"א, י"ד שמה, ה). ונהגו להקל גם לישב על כסא כרגיל (דברי סופרים שמה סק"פ).
- טו. האוננים אסורים בתלמוד תורה (הגהות רעק"א שם), ואפילו לומר תהלים אסורה להם (ערוה"ש שם ס"י). אבל מותרים לומר תהלים אצל המת (שר"ע צ"ח אליעזר סוף ח"ה רמת רחל מו, ב), ויש מחמירים (בעל דברת במ בשם רבו הגר"פ שליט"א).
- טז. אם האונן רוצה לאכול פת, יטול ידיו כדין בלי ברכה (פתחי תשובה שם סק"ד).
- יז. אם אין האונן בעיר שנמצא המת שמה ואין בדעתו לנסוע אל הלוי, נחלקו הפוסקים אם דין אונן עליו (שר"ע שם ס"א, ושר"ד סק"ה, ומשנ"ב נה, כ). ומנהג העולם שנותנין עליו דין אונן.

אנינות בשבת

- יח. אונן אינו נוהג אנינות בשבת חוץ מדברים שבצנעה, וחייב בכל המצוות (שר"ע שם).
- יט. לכן אסור בתלמוד תורה בשבת (הגהות רעק"א שם), אבל מותר לו ללמוד בכל מקום שאבל מותר ללמוד בו, כגון פרק אלו מגלחין והל' אבלות וספר איוב (ערוה"ש שם ס"ט ז), וכן נראה מהמשנ"ב עא, יא). וכן מותר לו להעביר הסדרה שנים מקרא וא' תרגום מפני שהוא חובת היום (י"ד ת, א). וכן מותר לו לומר תהלים אם רגיל בכך בכל שבת (דברי סופרים שמה סוף סקל"א).
- כ. בערב שבת אשה אוננת חייבת להדליק נר שבת ובברכה (שר"ע שבת הלוי ח"א רסב, ב).
- כא. לא יתפלל תפלת מנחה אף אחר שכבר פירש ממלאכה (ע"י פתחי תשובה שמה סק"ב).
- כב. לא יאמר קבלת שבת חוץ מ"מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך" (גשר החיים פכ"א יב, א, שר"ת תשורת שי מהד"ת סי' קעא).
- כג. נוהגין שאונן אומר קדיש (ע"פ הט"ז שו"ע, ד מובא במשנ"ב עא, ז).
- כד. אין אומרים שלום עליכם (שר"ת מגידות להפמ"ג סי' נא כ"כ לענין אבל ונראה דה"ל לאונן) ולא שאר זמירות (מהאי טעמא).

25. He may eat meat and drink wine on Shabbos.
26. He does not receive an *aliyah* (i.e., he is not called up to the Torah).
27. As soon as Shabbos ends, the *onein* will once again become exempt from and unable to engage in the performance of *mitzvos*. As such, upon concluding *Shalosh Se'udos* (the third Shabbos meal), he should be particular to *bench* (recite Grace After Meals) before Shabbos is over. Additionally, he should recite the evening *Keriyas Shema* at that time.
28. Upon the conclusion of Shabbos, the *onein* resumes the standard conduct of *aninus* applicable to a regular weekday. Before engaging in *melachah*, however, he recites the formulation: "*Baruch HaMavdil bein kodesh l'chol*" (Blessed is He Who separates between holy and profane). The regular *Havdalah* service – recited over a cup of wine – is postponed until the conclusion of the *aninus* period.

AFTER THE BURIAL

29. The burial signifies the end of the *aninus* period; one who was previously exempt from *mitzvos* and prayer now resumes his regular obligations. As it relates to blessings and prayer obligations, certain issues may arise depending on the particular hour the *aninus* ends and his obligations resume. Regarding *Birchos HaTorah* (blessings over the Torah), in any event, if he has not recited them since awakening in the morning, he should do so even if his opportunity first arrives after nightfall.
30. Regarding the overall prayer service, if the hour is somewhat late but still before *chatzos* (midday), he should conduct himself in the same manner as any other day on which he had been compelled to delay his prayer service to a similar time.
31. If it is after *chatzos* (whereby he has already "lost out" on much of the blessings and prayer service), he should not recite *Keriyas Shema* but should still fulfill the mitzvah of mentioning the Exodus. Furthermore, he recites the three blessings of "*she'lo asani goy/evd/ishah*."
32. An issue regarding one's prayer obligation may arise in an instance in which his relative's death took place after daybreak (but before he discharged his obligation). That is, he became obligated in *Shacharis* (Morning Prayer Service) at daybreak; but because he became an *onein* before having prayed, he is prevented from fulfilling his obligation. If the burial takes place after *chatzos*, he should pray *Shemoneh Esrei* twice at *Minchah* (Afternoon Prayer Service). However, if the death occurred before daybreak (and the burial after *chatzos*), he prays only one *Shemoneh Esrei* at *Minchah*.
33. The core *halachah* states that a mourner, on the first day of his *aveilus*, does not don *tefillin*. This is certainly applicable when the death and the burial take place on the same day.
Regarding a situation in which the burial takes place on a different day: The *Mishnah Berurah* rules that he does not don them. There are those, however, whose practice is to don them in private, and without reciting the standard *tefillin* blessings. There are those who even make a stipulation; they declare that – in the event that donning *tefillin* in this instance is indeed forbidden – the items should not be considered as *tefillin*, but rather, as mere straps.
34. The custom is that the mourner does not consume or taste anything of his own (barring physical discomfort) until after he partakes of the *Se'udas Havra'ah* (see next paragraph for definition). He may do so, however, if darkness falls in the interim.
35. The neighbors must provide the mourners with the "*Se'udas Havra'ah*" – the first meal they partake in following the burial. It is customary for them to serve bread and peeled eggs. It is most proper that everything be arranged and prepared by others, so that the mourners themselves will not have to engage in any aspect of the meal's preparation.
36. If the mourner has not yet recited *Havdalah* – and sunset on Tuesday evening has not yet arrived – he should do so after the burial. He is now forbidden to partake of any food until he recites *Havdalah*. Upon reciting *Havdalah*, he omits the opening verses customarily recited on regular occasions. On Sunday, Monday, or Tuesday, he recites only the blessing on the wine and the actual *Havdalah* blessing ("*HaMavdil...*"). On *Motza'ei Shabbos* (Saturday night) itself, he also recites the blessings on the spices and the flame.

**Death shall vanish forever; and Hashem Elokim shall
wipe the tears away from every face. (Yeshayah 25:8)**

כה. מותר בבשר ויין בשבת (י"ד שמו"א, א).

כו. אסור לאונן לעלות לתורה (גליון מהרש"א שמו"א, ב מהמג"א תקמח, ח).

כז. יזהר לברך ברהמ"ז אחר סעודה ג' קודם יציאת השבת. גם יקרא אז קר"ש (משנ"ב ע"א, י).

כח. אחר יציאת השבת חוזר לאנינותו. וקודם שיעשה מלאכה יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול". ואינו מבדיל על הכוס עד אחר שנגמרה האנינות (י"ד שם סוף ס"ב).

אחר הקבורה

כט. לאחר הקבורה, יברך ברכות התורה אם לא בירך מעת שהשכים בבוקר (משנ"ב ע"א, ד), ואפילו אם כבר הגיע הלילה יברך.

ל. אם הוא קודם חצות ינהג כמו בכל יום במקרה שנתאחר להתפלל באונס.

לא. אם הוא אחר חצות, יקיים מצות זכירת יצ"מ (דברי סופרים שם סק"ג על פ"י משנ"ב נח, כז מהשא"ג א דמנהג כל היום), וגם יברך ברכות שלא עשני גוי עבד ואשה (משנ"ב ע"א, ד), ומ"מ לא יקרא קר"ש.

לב. אם המיתה היתה באותו יום בבקר אחר שעלה עמוד השחר ולא נקבר עד אחר חצות, שכבר נתחייב בתפלת שחרית, יתפלל מנחה שתים. אבל אם היה אונן מעלות השחר עד אחר חצות, אין תשלומין לשחרית (משנ"ב שם).

לג. אבל ביום ראשון לאבלות אסור בתפילין (מ"ק כא, א). ואם המיתה ביום אחד והקבורה ביום אחר, המשנ"ב (לח, טז) פסק שלא יניחם, ויש נוהגים להניחם בצנעה בלי ברכה, ויש גם מתנים שאם אסור בתפילין, שיהיו רצועות בעלמא (ע"י פני ברוך פ"ב הערה ח).

לד. בחזרתו הביתה מביה"ק המנהג הוא שיזהר האבל שלא לטעום מאומה משלו [אם אינו בצער], כיון שעדיין לא אכל סעודת הבראה (ע"י דברי סופרים שם סוף סק"ב ו'). ואם כבר חשכה בינתיים והוא יום אחר, מותר, מפני שאין סעודת הבראה אלא ביום ראשון של אבלות (רמ"א שעה, ג).

לה. צריכים השכנים להברות את האבלים בסעודה הראשונה (ש"ע שם ס"א), ונוהגין להביא לחם וביצים קלופות (דברי סופרים שם סק"א וסקמ"ד). ונכון שיהיה הכל מוכן לאבלים לאכול שלא יצטרכו האבלים לעשות שום הכנה בעצמם (ע"פ הארחות חיים, מובא בב"י והגהות רעק"א שם).

לו. אם עדיין לא הבדיל, יבדיל (י"ד שמו"א סוף ס"ב) [עד סוף יום ג' בשבת], ולא יאמר מקודם פסוקי שמחה הנהוגין (פתחי תשובה שם סק"ב) אלא יברך בפה"ג ו"המבדיל" בלבד. ואם הקבורה במוצ"ש ובא להבדיל יברך גם על הבשמים והנר. לאחר שנגמרה האנינות אסור לאכול עד שיבדיל (ע"י רא"ש ברכות פ"ג ס"ב).

**בלע המות לנצח ומחה ד' אלקים
דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה:ח)**

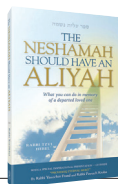

AN ABRIDGED LIST OF WHAT YOU CAN DO L'ZECHER NISHMAS YOUR LOVED ONE:

- Sponsoring Torah study
- Relating *chiddushei Torah* of the departed
- Mishnah study (Some have the custom on the *shloshim* to study the entire seventh chapter of Tractate Mikvaos. This is available free of charge by contacting Chevrah Lomdei Mishnah – contact information is below.)
- Supporting Torah scholars
- *Hachnasas kallah*
- Supporting poor people who are ill
- Donating *sefarim* to a *shul* or *yeshivah*
- Have a *Sefer Torah* written
- Establish a *gemach* (free community service)
- Adopt a mitzvah at which to excel

דברים מועילים לעילוי הנשמה

טוב לראות שיתרבו זכותם להנפטר ע"י מצוות שיעשו לזכותו. בספרים מובאים כמה דרכים להרבות זכותם להנפטר, כגון ליתן צדקה, לייסד גמ"ח ולימוד התורה לעילוי נשמתו, וכן להגיד מחידושי תורתו. גם מצוי שהקורבים והחברים של הנפטר לומדים משניות או משכירים תלמידי חכמים לסיים ששה סדרי משנה או ללמוד כמה משניות לעילוי הנשמה.

(Based on *The Neshamah Should Have an Aliyah*, by Rabbi Tzvi Hebel, published by The Judaica Press in conjunction with Chevrah Lomdei Mishnah; see there for a fuller listing)

Provide eternal merit for your departed loved one

KADDISH RECITAL, MISHNAH AND GEMARA STUDY
OPPORTUNITIES AVAILABLE

To order additional copies, please contact
(732) 364-7029 / info@ChevrahLomdeiMishnah.org
www.ChevrahLomdeiMishnah.org

In conjunction with

PROJECT CHAI
CRISIS, TRAUMA, SUPPORT

A Project of Chai Lifeline

נדפס לזכות רפ"ש של רפאל יעקב צבי בן דבורה לאה

